

De som beveger verden

//

//]]]]> //]]>

ESSAY: Ayn Rands bøker har blitt høyresidas store fortelling, samtidig som venstresida har gitt avkall på sin.

Av Jonas Bals. Opprinnelig trykket i Klassekampens Bokmagasin 1. juli 2012.

Min danske fagforeningskollega og nyvalgt nestleder i Socialistisk Folkeparti, Mattias Tesfaye, sa i et intervju med Klassekampen 25. april at han har et sitat av Ketil Raknes over kontorpulten sin, der det står at «folk ikke er dumme». Hvordan kan det ha seg at en politiker i et sosialistisk parti trenger en påminnelse om noe slikt? Grunnen er at svært mange velgere som tradisjonelt har soknet til sosialistiske og sosialdemokratiske partier, de siste tiårene har stemt på høyrepopulister i stedet. Selv om dette er i strid med deres egne økonomiske interesser, trenger det ikke bety at velgerne er idioter – bare at de setter andre, ofte verdipolitiske, vurderinger høyere. Mange har de

siste årene forsøkt å komme til bunns i dette fenomenet, som Thomas Frank (*What's the Matter with Kansas?*, 2004), Magnus Marsdal (*Frp-koden*, 2007) og nå senest Raknes (*Høyrepopulismens hemmeligheter*, 2012). Alle bøkene kan leses som forsøk på å trenge gjennom stereotypene og å ta den høyrepopulistiske velgeren på alvor. Men så langt er det få som har forsøkt å forstå den ideologiske overbygningen til all misnøyen og alle enkeltsakene.

Et hestehode foran

Den amerikanske journalisten Gary Weiss ønsker å rette opp denne skjevheten. I sin bok «Ayn Rand Nation. The Hidden Struggle for America's Soul» har han intervjuet en lang rekke randianere – tilhengere av den russisk-amerikanske forfatteren [Ayn Rand](#), som er en stor inspirasjonskilde for høyrepopulistiske bevegelser ikke bare i USA, men også i Norge. Weiss viser hvordan venstresidas strategi med å ignorere eller latterliggjøre Rand og hennes tilhengere gjorde det lett for dem å vokse seg sterke i «the Heartland», blant vanlige amerikanere. Etter å ha fulgt Rands arvtakere blant høyreekstreme bloggere, søkkrike næringslivstopper og en rekke lokallag av Tea Party-bevegelsen, er Weiss' konklusjon at Rands tilhengere har brukt tida godt, og nå er i ferd med å forene den tradisjonelt fragmenterte amerikanske høyresida.

//

//]]]]> //]]>

Ifølge Weiss kan ikke slike utviklingstrekk forstås uavhengig av Rand. Weiss mener objektivistene er blitt den mest innflytelsesrike politiske bevegelsen i USA, fordi de har klart å gi høyresida et moralsk fundament. Tidligere sentralbanksjef i USA Alan Greenspan – en av Rands mest trofaste disipler – sa at Rand var den som fikk ham til å «innse at kapitalismen ikke bare er effektiv og praktisk, men at den også er moralsk». Eller med den tidligere Frp-politiker Tor Mikkjel Waras ord: «Det ligger en ekstrem energikilde i idealene. Bare med kremmersjel blir man fort sliten».

Det Nye Høyre

Høyres Torbjørn Røe-Isaksen har kalt Rand «høyresidens Che Guevara». Parallellen er slettes ikke dum. Mange av de Weiss intervjuer sammenlikner den nye høyresida med Det Nye Venstre som vokste frem på 60- og 70-tallet. Ifølge Weiss var det den gang som nå de mest radikale kreftene som lykkes med å sette dagsorden, ettersom de, i motsetning til de mer moderate kreftene, har «retningsans». Men der mange innen Det Nye Venstre skal ha skrytt på seg å ha lest Marx, tyder mye på at Det Nye Høyre rent faktisk har lest sin Rand.

Ayn Rand-Instituttet, som forvalter arven etter Rand, utførte i oktober 2010 en meningsmåling som viste at 29 prosent av den amerikanske befolkningen har lest hovedverket «De som beveger verden». Weiss har fått tilgang til og går god for tallmaterialet, som viser at halvparten av de som hadde lest Rand oppga at boka hadde forandret måten de tenkte på politiske og etiske spørsmål på. 21 prosent av de spurte hadde fått den utdelt eller anbefalt på skolen, et resultat av instituttets aggressive markedsføring overfor det amerikanske skolevesenet. Alle engelsklærere i USA får tilbud om gratis klassesett av Rands bøker, og instituttet sender ut 350.000 gratisbøker i året. «Du kunne ha delt de tallene på to, og fortsatt konkludert med at Rand har en sterk innflytelse på den amerikanske psyken», oppsummerer Weiss.

En stor fortelling

Dersom dette stemmer, hvorfor blir Rand da så lett avfeid? En viktig del av forklaringen er å finne i hennes eksentriske karakter, og de mange sekteriske kjennetegnene som preget menigheten som oppsto rundt henne: Underordningen under en uimotsagt leder med krav om absolutt lydighet, uklare grenser mellom gruppens og medlemmenes privatliv, og et utall opprivende ekskluderingsprosesser. Det som likevel gir Rand kraft, skriver Weiss, er at hun gir enkle svar på kompliserte spørsmål, og at svarene er moralfilosofisk begrunnet: De snakker til hjertet vel så mye

som hjernen.

Kanskje kan man si at Rands bøker etter hvert har etablert seg som høyresidas «store fortelling». At dette har skjedd samtidig som venstresida har gitt avkall på sin, har gjort effekten desto større. Mens høyresida har idealer å slåss for, sliter venstresida med å forklare hva prosjektet deres består i, utover å administrere.

Der marxismen fikk ballast ved å fremstille seg som vitenskapelig, hevdet Rand at hennes egenutviklede, ekstremliberalistiske filosofi, «objektivismen», var fullstendig fri for indre motsigelser. En slik skråsikkerhet kommer godt med når man skal forene en høyreside som i mange tiår har vært dypt splittet, mellom moralister og liberalister, religiøse og ateister. De mange objektivistene Weiss intervjuer innfinner seg fint med slike motsetninger, ettersom de tror at Rand har gitt filosofiske bevis for at de ikke kan eksistere, og følgelig ikke er reelle.

Man skal heller ikke kimse av den nyreligiøse dimensjonen ved objektivismen. De som leser Rands bøker skildrer svært ofte sitt første møte med Rand som en åpenbaring. Røe Isaksen, som har skrevet om sitt møte med Rand som 16-åring på bloggen sin, beskriver det som at han «slukte» Rand, og anbefaler «alle å lese henne, la seg fascinere og oppsluke» (og, skal det i rettferdighetens navn tilføyes, å korrigere henne med andre liberale og konservative tenkere). I kommentarfeltet til Isaksens innlegg beskriver den norske objektivisten Onar Åm sitt møte med Rand som en «vekkelse», og forklarer det slik:

Rand sier med klare og tydelige ord: DU eier DITT liv! INGEN andre har rett på en lillefinger av det! For de som har gått med bøyd hode gjennom livet og følt at noe er galt uten å kunne sette fingeren på det er Ayn Rand en åpenbaring. Hun sier at du har rett til å gå med hodet hevet.

For hverdagsbruk

«Da jeg leste den, tenkte jeg: Dette er jo det jeg mener, jeg har bare ikke klart å formulere det slik», sa Frps Ulf Erik Knudsen om romanen «De som beveger verden». Det er den samme beskrivelsen som går igjen hos alle Weiss intervjuer. Weiss mener denne overbevisningskraften styrkes av at bøkene hennes ofte blir lest som selvrealiserings- og egenutviklingslitteratur. For de som alltid har følt at de har blitt fortalt at de tar feil eller ikke har peil, byr Rand på en helt overlegen form for revansjisme: Som objektivist får du ikke bare en filosofisk begrunnelse for måten du lever livet ditt på, men også klarsyn om hvilken skade de middelmådige og altruistiske gjennomsnittsmenneskene påfører samfunnet. Alle de som tror de er noe i kraft av sine gode gjerninger får sitt pass påskrevet: I virkeligheten ødelegger de for «de som beveger verden», entreprenørene og kapitalistene. «Rand destillerer uklart sinne og misnøye til noe med retning og mål», skriver Weiss.

Følelsen av å bli behandlet som en underdog, samtidig som man mener seg selv overlegen, er typisk for den elitistiske anti-elitismen som er så utbredt på den populistiske høyresida, og som

Rand rendyrket. Fabrikkdirektørdatteren Pamela Geller, som står bak bloggen Atlasshrugs, beskriver for eksempel seg selv overfor Weiss som familiens sorte får, en «underachiever» i forhold til søsteren sin. «Jeg likte ikke hvordan de behandlet meg» sier hun: «Ayn Rand har gitt meg styrken og selvtilliten til å stå alene. Hun er moderskipet».

Dette er for øvrig den samme Geller som etter 22. juli beskrev AUF som «fremtidige ledere av et politisk parti som er ansvarlig for å flomme Norge over med muslimer som nekter å integrere seg, som begår vold mot etniske nordmenn blant annet ved å utføre voldelige gjengvoldtekter og som lever på trygd», beskrev Utøya som et «indoktrineringscenter for ungdom» og «en kommunistisk-sosialistisk leirplass, med en åpenbar pro-islamisk agenda», og som hevdet at «jihad-elskende medier aldri fortalte oss hva slags antisemittiske krigsleker de holdt på med på den øya».

Idioti uten idioter?

Geller er ikke alene om å forene objektivisme med muslimhat. Presidenten for Ayn Rand-Instituttet, Yaron Brook, har vært involvert i kampanjen mot bygging av en moské i nærheten av Ground Zero, og er kjent for sine uforsonlige utfall mot islam. Anders Behring Breivik har oppført både «Kildens utspring» og «De som beveger verden» på sin korte liste over favorittbøker i sitt såkalte manifest, og nevnte under rettssaken Rand som en tidlig inspirasjonskilde.

Hvordan skal man forholde seg til denne blandingen av enøyd frimarkedsfundamentalisme og muslimhat, som attpåtil utgir seg for å representere en høyere form for moral? Weiss vil nok hevde at det viktigste man kan gjøre er å selv argumentere prinsipielt og moralsk, ikke bare «realpolitisk». Men det løser ikke floken – for har man ikke også en plikt til å ta til motmæle? Etter at den første uka av rettssaken mot Breivik var overstått, skrev Kristopher Schau i Morgenbladet at

Ved å omtale Behring Breivik, og andre som tenker som ham, som dumme eller underutviklede, gir jeg meningsfellene hans bare ytterligere muligheter for å anse meg og mine som de intolerante, og «dumme». Jeg kan dessverre ikke tie i hjel dette tankegodset, men jeg kan forsøke å snakke det til døde. ... Brøle det ut så høyt at enhver kan forstå at disse ideene er dumme. Ikke Behring Breivik.

Schau er her inne på noe vesentlig. Selv om vi friskmelder våre meningsmotstandere, enten de er høyrepopulister som kjemper sin kamp på demokratiets premisser, eller høyreekstremister som velger vold og terror, behøver vi ikke friskmelde ideene de står for. Det er fullt mulig å hevde at Frps politikk er full av selvmotsigelser, eller at objektivismen er en kvasifilosofi som ikke henger på greip. Det bør imidlertid gjøres ved hjelp av argumenter, ikke ved å sette idiotmerkelapper på folk. Akkurat den distinksjonen kan være ganske vanskelig å gjennomføre i praksis. Kanskje er ikke den huskelappen Mattias Tesfaye har hengende over pulten sin så dum allikevel?

Ayn Rand

- Den russisk-amerikanske forfatteren Ayn Rand (1905-82) tilhørte en velhavende russisk

familie og flyktet fra St. Petersburg til USA etter Oktoberrevolusjonen. Hennes mest kjente bøker er romanene *Kildens utspring* («The Fountainhead»), 1943, og *De som beveger verden* («Atlas Shrugged»), 1957 (oversatt av John Erik Bøe Lindgren, Kagge forlag).

- Bøkenes helter er talsmenn for Rands egenutviklede ideologi, objektivismen, som gikk inn for uhemmet frimarkedskapitalisme og fremhevet egoisme som en dyd.
- Rands tankemessige arvegods forvaltes i dag av Ayn Rand-Instituttet, som ledes av den sterkt islamfiendtlige Yaron Brook. Etter et møte mellom Brook og Siv Jensen i 2008 inngikk Frp en samarbeidsavtale med instituttet, og partiet har gitt Rand en fremtredende rolle i sitt eget skoleringsmateriell.

LES OGSÅ: [Den andre Ayn Rand](#)